

РОЗДІЛ V. МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 376.016:502/504

Л. І. Коваленко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ НАВЧАННЯМ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

У статті розглянуто проблему організації індивідуального навчання дітей із психофізичними порушеннями. Автором вивчено стан розробленості проблеми індивідуального навчання дітей у педагогічній практиці. Визначено значення контролю якості індивідуального навчання учнів спеціальної школи. Систематизовано результати моніторингу спеціалістами відділів освіти та адміністрацією шкіл стану організації індивідуального навчання учнів з особливими освітніми потребами в різних областях України. На основі отриманих результатів порівняльного аналізу теоретичного та практичного матеріалу автор розроблено й наведено методичні вказівки щодо організації та моніторингу індивідуального навчання розумово відсталих учнів на рівні регіону та на рівні навчального закладу.

Ключові слова: методичні вказівки, моніторинг, розумово відсталі учні, індивідуальне навчання.

Постановка проблеми. Проблема організації індивідуального навчання дітей з психофізичними порушеннями є однією з найактуальніших у теорії та практиці спеціальної педагогіки. Це зумовлено, передусім, зростанням чисельності дітей неспроможних відвідувати шкільні установи й змушені отримувати освітні послуги через індивідуальну форму навчання.

Аналіз актуальних досліджень. У вітчизняній і зарубіжній спеціальній педагогіці постійно здійснюється вивчення питань корекційно-відновлювальної роботи з дітьми (Р. Д. Бабенкова, Е. А. Данілавичюте, Л. А. Данилова, Л. С. Дробот, Т. Д. Ілляшенко, М. В. Іпполітова, М. Б. Ейдінова, Е. С. Калижнюк, О. М. Мастюкова, М. М. Малофєєв, А. Г. Обухівська, Є. П. Постовойтов, О. В. Романенко, Н. С. Скрипка, Н. В. Симонова, Л. І. Ханзерук та ін.).

Однак, у наукових дослідженнях увага звертається переважно на необхідність здійснення індивідуального підходу в процесі навчання дітей із психофізичними порушеннями та його реалізацію на окремих корекційних заняттях (Є. П. Постовойтов, Л. С. Дробот, С. П. Миронова та ін.). У дослідженнях О. В. Чеботарьової визначені організаційно-педагогічні умови індивідуального навчання дітей із порушеннями опорно-рухового апарату в умовах сім'ї [6].

У працях науковців з управління освітою визначаються аспекти контролю, зокрема постановка мети, методи контролю, необхідність охоплення контролем усіх підсистем роботи, розподіл ділянок контролю за часом; організація контролю, передбачення його ефективності визначення відхилення від норми, виявленого в ході контролю [2–5].

Утім питання як організації, так і контролю за перебігом процесу індивідуального навчання розумово відсталих учнів до цього часу залишається недостатньо висвітленим.

Мета статті – визначити значення моніторингу якості індивідуального навчання учнів спеціальної школи та навести методичні вказівки щодо організації та моніторингу індивідуального навчання розумово відсталих учнів.

Виклад основного матеріалу. Вивчення стану розробленості проблеми індивідуального навчання дітей у педагогічній практиці дозволило встановити, що індивідуальне навчання в системі освіти організовується з метою створення оптимальних умов для здобуття дітьми певного освітнього рівня відповідно до особистісних потреб, стану здоров'я, розвитку, нахилів, талантів, індивідуальних здібностей і можливостей.

Як правило, індивідуальне навчання здійснюється або навчальним закладом, у якому учень навчається, або найближчим за розташуванням до місця його проживання чи лікування, або іншим навчальним закладом, визначеним місцевим органом управління освітою. Індивідуальне навчання може проводитись у приміщенні школи, домашніх умовах тощо.

Вивчення й аналіз педагогічного досвіду організації проведення індивідуальних занять із розумово відсталими дітьми дозволило конкретизувати організаційні умови індивідуального навчання розумово відсталої дитини, які забезпечують підтримку особистісного розвитку учня, а також розкрити особливості моніторингу організації індивідуального навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Нами було проведено вивчення змісту та підсумків перевірок спеціалістами відділів освіти стану організації індивідуальної форми навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, які проведено в останні роки в окремих містах України (м. Вінниця, м. Кременчук, м. Львів, м. Харків) та зміст наказів відділів освіти, виданих за результатами цих перевірок.

Аналіз змісту зазначених матеріалів довів, що до теперішнього часу не існує загальновизначених підходів до проведення цього виду моніторингу. Встановлено різницю у змісті контролю за організацією індивідуального навчання розумово відсталих учнів у різних областях України, виявлено спільні проблеми. Крім того, нами визначено й

особливості внутрішкільного контролю за станом індивідуального навчання розумово відсталих учнів на базі окремої спеціальної школи.

На підставі аналізу теоретичного та практичного матеріалу, зокрема аналізу результатів проведеного спеціалістами відділів освіти та адміністрацією шкіл моніторингу якості індивідуального навчання учнів з особливими освітніми потребами, нами розроблено методичні вказівки щодо організації та моніторингу здійснення індивідуального навчання розумово відсталих дітей на різних рівнях управління:

I. Організаційні засади на рівні району (міста):

– контроль за організацією індивідуального навчання розумово відсталих дітей має здійснювати заступник начальника управління;

– координацію реалізації індивідуального навчання розумово відсталих дітей має здійснювати методист управління освіти;

– відповідальність за практичне виконання має бути покладена на адміністрацію загальноосвітніх шкіл.

Районному навчально-методичному центру:

– щорічно організувати підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання;

– щорічно до 01 вересня надавати дієві рекомендації щодо впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти;

– щорічно до 01 вересня планувати розгляд питань методичного забезпечення навчання за індивідуальною формою на засіданнях ради НМЦ та фахових районних методичних об'єднань;

– методичній службі управління освіти двічі на рік проводити медико-консультаційні наради з учителями індивідуальної форми навчання з проблем особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та корекції їх вад;

– щорічно в серпні розглядати питання особливостей організації індивідуального навчання на засіданнях міських методичних об'єднань класних керівників із залученням шкільних психологів і логопедів;

– голові міської ПМПк, головам шкільних ПМПк постійно контролювати представлення дітей із вадами розумового та (або) фізичного розвитку на обстеження міською та обласною ПМП комісією;

Відділи освіти

– мають зобов'язати керівників загальноосвітніх навчальних закладів здійснювати індивідуальне навчання відповідно до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах,

затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002р. №732 «Про затвердження Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 08.01.2003р. за №9/7330 (зі змінами);

Провідному спеціалісту відділу освіти:

– щорічно до 01 вересня доопрацьовувати та надавати загальноосвітнім навчальним закладам для використання в роботі методичні рекомендації з організації індивідуального навчання;

– щорічно до 01 вересня вносити до річного плану роботи відділу освіти питання щодо організації та контролю за якістю індивідуальної форми навчання;

– постійно тримати на контролі організацію індивідуального й інклюзивного навчання в закладах освіти відповідно до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом МОН України № 732 від 20.12.2002 р., наказу МОНУ від 19.05.2008 р. № 432 «Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах».

II. Організаційні засади на рівні закладу:

Адміністрації шкіл:

– посилити контроль за дотриманням законодавчих і нормативних документів у процесі організації та проведення індивідуальної форми навчання. Забезпечити в повному обсязі виконання Державного стандарту спеціальної освіти, навчальних планів і програм;

– здійснювати в річних планах роботи шкіл аналіз організації індивідуального навчання учнів за поточний навчальний рік. Здійснювати аналіз рівня навчальних досягнень учнів, які знаходяться на індивідуальному навчанні;

– планувати на новий навчальний рік заходи щодо організації та контролю індивідуального навчання в школі;

– постійно вести облік учнів, які тимчасово перебувають на лікуванні в санаторних закладах;

– здійснювати прийом довідок ЛКК тільки за наявності в ній висновку психоневролога про рівень інтелектуального розвитку дитини;

– для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, призначати спеціалістів із дефектологічною освітою, забезпечити корекційну роботу з логопедом і психологом;

– щорічно надавати до управління освіти звіти про організацію навчання вдома хворих дітей;

– щорічно до 30 вересня оновлювати персоніфікований банк даних дітей, які потребують корекції розумового та (або) фізичного розвитку;

– проводити організаційну роботу з охоплення позашкільною освітою, виховною та позакласною роботою дітей, які навчаються за індивідуальною формою;

– щорічно до 10 червня контролювати забезпечення доступу дітей до приміщень загальноосвітніх навчальних закладів, особливо тих, які пересуваються на візках, шляхом переобладнання пандусів, які не відповідають нормам ДБН;

– надавати постійну консультативну допомогу батькам і педагогам.

Директорам загальноосвітніх навчальних закладів району (міста) необхідно:

– щорічно до 01 червня проводити аналіз підсумків роботи з організації індивідуального навчання в поточному навчальному році в підпорядкованому закладі освіти й розглядати це питання на нараді при директорі;

– включати до аналізу річного плану роботи школи (щорічно, до 01.09) питання організації індивідуального навчання, видавати підсумкові накази з даного питання;

– постійно тримати на контролі організацію індивідуального навчання в закладах освіти відповідно до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом МОН України № 732 від 20.12.2002 р., наказу МОНУ від 19.05.2008 р. № 432 «Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»;

– під час планування роботи закладів освіти на поточний навчальний рік вносити до розділу контрольної-аналітичної діяльності адміністрації питання контролю за різними напрямками організації навчання учнів за індивідуальною формою;

– постійно здійснювати реєстрацію заяв батьків щодо організації індивідуального навчання в Журналі обліку звернень та заяв громадян;

– щорічно проводити роботу з батьками даної категорії учнів. Здійснювати їх анкетування два рази на рік (за підсумками I семестру та навчального року);

– своєчасно реагувати на зауваження батьків із питання організації навчання їх дитини за індивідуальною формою;

– постійно з метою перевірки надання вчителем знань, фактичного проведення занять, їх своєчасності, для з'ясування проблем у навчанні,

якості опанування учнями навчальних предметів складати акти (довідки) про результати відвідування адміністрацією учнів, які навчаються дома;

– відповідно плану-графіку направляти на курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які працюють з учнями з особливостями фізичного та (або) розумового розвитку;

– постійно розглядати на педагогічних радах, нарадах при директорові виконання індивідуальних навчальних планів і програм, стан ведення щоденників і зошитів учнями, які навчаються за індивідуальною формою;

– постійно створювати відповідні умови для розвитку творчих здібностей дітей і підлітків, які навчаються за індивідуальною формою навчання;

– щорічно забезпечувати представлення дітей, які не встигають у навчанні на обстеження психолого-медико-педагогічною консультацією;

– для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, призначати спеціалістів із відповідною фаховою освітою, забезпечити корекційну роботу з психологом та логопедом;

– щорічно готувати звіт з питання «Про організацію індивідуальної форми навчання в ЗНЗ» на засідання колегії районного (міського) управління освіти (або департаменту гуманітарної політики).

Директорам загальноосвітніх навчальних закладів і заступникам директорів із навчально-виховної роботи, відповідальним за організацію індивідуального навчання учнів, рекомендувати:

– забезпечити належний рівень ведення журналів планування й обліку індивідуального навчання з учнями на дому та робочих зошитів учнів, які навчаються індивідуально.

– здійснювати щомісячний контроль за станом ведення журналів, результати якого фіксувати в листі контролю за станом ведення журналу й узагальнювати у відповідних управлінських рішеннях;

– посилити контроль за станом проведення вчителями навчальних занять згідно з розкладом уроків, затвердженим директором загальноосвітніх навчальних закладів і погодженим із батьками учня, дотриманням відповідності датування в журналах та зошитах учнів;

– посилити контроль за відповідністю встановлення рівня навчальних досягнень до критеріїв оцінювання учнів з особливими освітніми потребами визначених;

– постійно забезпечувати корекційну роботу практичного психолога з учнями з особливими освітніми потребами, які навчаються за індивідуальною формою навчання.

Заступникам директорів з навчально-виховної роботи рекомендувати:

– посилити контроль за станом ведення вчителями журналів планування й обліку індивідуального навчання з учнями на дому та робочих зошитів учнів, які навчаються індивідуально, виконанням вимог щодо їх ведення;

– організувати проведення наради при директорові із запрошенням і заслуховуванням учителів, що порушують вимоги щодо ведення журналів планування й обліку індивідуального навчання з учнями на дому та робочих зошитів учнів, які навчаються індивідуально;

– інформацію про вжиті заходи щодо усунення недоліків, виявлених перевіркою ведення журналів планування й обліку індивідуального навчання з учнями на дому та робочих зошитів учнів, які навчаються індивідуально, надавати директору навчального закладу.

Висновки. Таким чином, контроль має велике значення в реалізації індивідуального навчання розумово відсталих учнів спеціального навчального закладу. Моніторинг результатів навчальної діяльності вчителів, які здійснюють навчання учнів в умовах навчального закладу чи вдома надає можливість адміністрації закладу мати адекватні уявлення про стан її організації та реалізації.

Упровадження розроблених методичних вказівок щодо організації та моніторингу індивідуального навчання розумово відсталих учнів дозволить здійснювати координаційну роботу відділів освіти районних адміністрацій із питань організації індивідуальної форми навчання. Укладені рекомендації щодо організації та моніторингу індивідуальної форми навчання в загальноосвітніх навчальних закладах будуть у нагоді адміністрації та практичним працівникам навчальних закладів, що здійснюють надання освітніх послуг за індивідуальною формою навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 403 с.
2. Макарова Т. Н. Учебный процесс: планирование, организация и контроль / Т. Н. Макарова. – М. : Глобус, 2001. – 160 с.
3. Семенько Т. И. Организация контроля на основе организационной модели управления / Т. И. Семенько // Завуч. – 2005. – № 7. – С. 65–77.
4. Сергеева А. Г. Внутришкольный контроль учебно-воспитательного процесса / А. Г. Сергеева // Завуч. – 2006. – № 7. – С. 115–122.
5. Ульянова Т. Д. Внутришкольный контроль как средство повышения педагогического мастерства учителя / Т. Д. Ульянова // Завуч начальной школы. – 2004. – № 1. – С. 79–82.
6. Чеботарьова О. В. Індивідуальне навчання дітей із порушеннями опорно-рухового апарату : монографія / О. В. Чеботарьова. – К. : Літо, 2007. – 167 с.

РЕЗЮМЕ

Коваленко Л. И. Организационные аспекты управления индивидуальным обучением умственно отсталых детей.

В статье рассмотрена проблема организации индивидуального обучения детей с психофизическими нарушениями. Автором изучено состояние разработанности проблемы индивидуального обучения детей в педагогической практике. Определено значение контроля качества индивидуального обучения учеников специальной школы. Систематизированы результаты мониторинга специалистами отделов образования и администрацией школ состояния организации индивидуального обучения учеников с особыми образовательными потребностями в разных областях Украины. На основе полученных результатов сравнительного анализа теоретического и практического материала автор разработал и привел методические указания относительно организации и мониторинга индивидуального обучения умственно отсталых учеников на разных уровнях управления: на уровне региона и на уровне учебного заведения.

Ключевые слова: методические указания, мониторинг, умственно отсталые ученики, индивидуальное обучение.

SUMMARY

Kovalenko L. The organizational aspects of the individual training of mentally retarded children.

This paper deals with the problem of individual children with learning disabilities. The problem of individual children with mental and physical disorders are one of the most pressing in the theory and practice of special pedagogy. This is especially the growing number of children attending school and educational services are obtained through individual learning.

The author investigates the individual study of the problem of children in educational practice, defines the quality control of individual student learning at special school. The study of the content and results of examinations by the specialists state departments of education of the individual forms of teaching in secondary schools, which are carried out in recent years in a number of cities in Ukraine (Vinnitsa, Kremenchug, Lviv, Kharkiv and others) are shown. Difference was found in the content of individual control over the organization of training of mentally retarded students in different regions of Ukraine, revealed common problems.

The features of monitoring of individual teaching mentally retarded students on the basis of a separate special school are described. The results of monitoring specialists departments of education and school administration status of individual students with special educational needs in different regions of Ukraine are systematized. Based on the results of the comparative analysis of theoretical and practical material the author develops and gives the guidelines for the organization and monitoring of individual teaching mentally retarded students at different levels of government: at the regional level and at the institutional level. The timing of work, responsibility and content of work is determined.

It is noted that the enclosed recommendations on the organization and monitoring of individual forms in secondary schools will be useful to the practitioners and administration of educational institutions engaged in the provision of educational services for individual learning. The author believes that the introduction of the developed guidance for the organization and monitoring of individual training of mentally retarded students will allow for coordination of the department of education of the district administrations for options of individual learning.

Key words: methodological guidelines, monitoring, mentally retarded students, individual learning.